

Случи се

снимка: Иван Петров

оформление: Иван Петров

ЛИТЕРАТУРАТА КАТО ВЪЗМОЖНО СПАСЕНИЕ

Марина Николова

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

LITERATURE AS A POTENTIAL REFUGE

Marina Nikolova

Sofia University St. Kliment Ohridski

marinkataa97@abv.bg

Въпросът за автономността на изкуството е обсъждан в различни културни епохи и от редица автори, чиито идеи, колкото и крайно да са представяни и налагани, имат своето частно основание в собствения си исторически момент. И двете страни на спора подпомагат развитието на идеите и оттам на обществото, което ги преобразува в модел на поведение, със стойностни и значими литературни произведения, които не само обогатяват, но и влияят на мисленето. Нека се сетим за автори като Джордж Оруел и „1894“ или един лорд Байрон с неговия „Манфред“. И двете творби носят силно нравствено послание, което в единия случай е преимуществено на обществено ниво, а в другия, на личностно. Не са ли тогава споровете за съдбата на изкуството въпрос на вглеждане твърде отблизо, щом всички тези измерения са част от човека и са взаимозависими?... Едно общество не може да функционира, ако е изградено от душевно разпадащи се индивиди. Всички жанрове следователно са част от общата душевност, но належаният ни въпрос е кой жанр ни е нужен сега, пред прага на една все повече застигаща ни екологична криза и една настояща пандемия, която главоломно разрушава трудно извоювани права, свободи и устои на човечеството.

Това беше и една от главните посоки в разговора на тема: *„Разговори за бъдещето: Новите реализми: утопия, антиутопия и научна фантастика“*, който се проведе в рамките на *Софийския международен литературен фестивал*. Събитието обхвана четири дни (10-13.12) от края на 2020 г., в рамките на които се състояха множество интригуващи дискусии. В горепосочената тема взеха участие българският писател на научна фантастика Владимир Полеганов, модераторът Александър Попов, който води курс по научна фантастика в СУ, доцентът по теория на литературата от

Софийския университет Дарин Тенев и световнопризнатият автор на научна фантастика Ким Стенли Робинсън, който се включи от дома си в Калифорния. В началото на разговора научната фантастика беше посочена като „реализма на новото време“ главно по линия на апогея на техническия прогрес и новите видове общуване, който се усеща в последните години, но като по-притеснителната причина за този нов реализъм се открие фактът, че някои от научнофантастичните сюжети на миналото са вече факт. Оттам разговорът се насочи към размисъл по темата как литературата може да говори за травмите, недостатъците и кризите на обществото с език, който най-добре да поднесе желаните послания на читателите.

Изисква се огромно умствено, интелектуално и нравствено усилие, за да бъде онагледен светът чрез литературата. За постигането на това, както подчерта и Дарин Тенев, е нужно авторът да намери начин да мисли предметите и събитията от света не през тяхното историческо оформяне, а през бъдещето и тяхната роля в съдбата на човека. От друга страна, нужно е не само насилствено да бъдат показани на читателя най-лошите проявления на собствените му действия, а да се предложи чрез утопията един възможен план за действие, проект за развитие, чрез който настоящето да промени посоката си. Това е главната задача на научнофантастичния роман, който според Стенли Робинсън най-лесно може да бъде огледало на света. Неговата теза е, че за разлика от реализма, който представя една лъжливо стабилна и улегнала картина на настоящето, научната фантастика трябва напротив, чрез обрисуването на едно бъдеще, идеално или мрачно, да внуши идеята, че сегашното е винаги нестабилно, динамично и че то е отговорно за съдбата на човечеството от бъдещето.

За да се стигне до такова осъзнаване, трябва да се скъсат всички кулиси, които властта е построила, за да скрие механизмите си на функциониране. Човекът днес се чувства освободен от отговорност към собственото си съществуване, към добруването си в обществото, като бива убеден, че няма думата над бъдещето. Оттам той неизбежно стига до убеждението, че не е негова работа да се притеснява за проблемите на света, след като тези над него са му иззели правото на глас по отношение на „големите въпроси“. Индивидът бива погълнат от личното си битие, което поради недостатъците на системата, които вече са излезли наяве (думи на американския писател), е също в криза. Той трудно може да отдели емоционална загриженост и умствени усилия към глобалните проблеми на обществено и екологично ниво, които все още не са го засегнали пряко, или поне така му е внушено. Днешната ситуация на пандемия, която предизвика насилствено уединение и изолация от всичко и всички, внесе един страх у човека от

човека, може също да доведе до едно състояние на безразличие и апатия към света. Това е все пак един от механизмите на съзнанието да се справи с криза.

Главна задача на литературата е да се опита да отвори очите на своите читатели. В разговора за бъдещето бяха посочени едни от начините за постигане на тази цел. Тя поднася на човешките въображение и възприятие алтернативни светове, множество гледни точки, разнообразни събития, които да шокират, разтресат и преобърнат светогледа на читателя. Да го извадят от комфортното му бездействие и да му втъпят императива за промяна, която трябва да започне от него самия. Не само промяна на действията, а и на светогледа, който да се води от чувство за съпричастност към другите и чувство за нужно равенство. Както подчерта Стенли Робинсън, ние нямаме планета Б, на която да се преселим. Бягството не е опция, отричането също. Трябва да намерим баланс с екосферата, за да продължим да живеем добре, за да изчезне чувството за апокалипсис. Трябва също да се научим да приемаме новото нормално, в което човекът става все по-неразривно свързан с неживото. Затова той завърши с това, че „литературата е по-могъща от всякога. Чрез нея човек живее хиляди животи“. Тя може да функционира като един коректив на човешката ценностна система, който да ни спаси от собственото ни сега.